

A kereskedelem iránt támasztott elvárások a Szegedi kistérség két településén*

Társadalmi-gazdasági fejlettségünk jelenlegi szakaszában a lakossági infrastruktúra fontos ágazata a kereskedelem. Az életszínvonal és az életminőség emelkedésével, a kereskedelmi szolgáltatások formáinak bővülésével, egyes központi szerepkörű települések nagyon magas színvonalú kereskedelmi szolgáltatásaival szinte mindenütt nőtt az elvárás ezen ágazattal szemben. A XXI. század hazai fogyasztói megismerték és megszerették a rendszerváltozás utáni dinamikusan fejlődő, korszerű, nagy választékot nyújtó, kényelmes vásárlási lehetőségeket, a nagy üzletláncok, szakáruházak által biztosított kínálatot. Érthető, hogy a kisebb lélekszámú települések is növekvő igényekkel lépnek fel a kereskedelmi szolgáltatásokkal szemben.

Bár a kiskereskedelmi üzlethálózat a dél-alföldi régióban is lendületes fejlődést mutatott az elmúlt időszakban, és az ezer lakosra jutó boltok számát tekintve Dél-Alföld a régiók rangsorában a 4. helyen áll (a mutató értéke, ha árnyalattal is, de meghaladja az országos átlag értékeit), mégis vannak kisebb-nagyobb kevésbé ellátott települések, illetve térségek, és még inkább: van lakossági elégedetlenség. A boltsűrűségi mutatók a régió három megyéjében is nagyon különbözőek. A 10 000 lakosra jutó kereskedelmi üzletek számát tekintve felső szélsőértéken Bács-Kiskun megye áll (177), és Békés az utolsó 155-ös értékkel. Csongrád megye (165) az országos átlagot mutatja. Tudjuk ugyanakkor, hogy ma nem a boltsűrűség, hanem a lakosokra kivetített bolti terület nagysága, és más, minőséget kifejező, sokszor nehezen, vagy egyáltalán nem kvantifikálható ismérvek segítségével minősíthető a kereskedelmi ellátottság.

Számos szociális infrastrukturális ágazatot vagy elemet a lakosság egy-egy rétege (kisebb-nagyobb csoportja) vesz igénybe. Ugyanakkor a kereskedelem átfogó, mindenkinek fontos, vásárolnia mindenkinek kell. Így érthető, hogy a kereskedelmi ellátottság egy-egy település infrastrukturális ellátottságának megítélésében központi szerepet játszik.

A vizsgált két település a Csongrád megyei Domaszék és Szatymaz. Elsőként *Domaszék* községet vesszük górcső alá. A 4633 fős község a dél-alföldi régió központjától, Szegedtől 11 km-re fekszik. A szegedi kistérség egyik legdinamikusabban fejlődő települése. Lakóinak száma a természetes fogyás ellenére nőtt a rendszerváltozás óta. Az évi vándorlási egyenlegek kumulált értéke 1990 óta mintegy 1500 főt tesz ki. A lakosság 50%-a külterületen, tanyán él. A lakosság jövedelme és vagyoni helyzete nagy szóródást mutat. Míg egyik oldalról a Szegedről kiköltöző, jól kereső – a gazdaság különböző szféráiban tevékenykedő – családok minden igényt kielégítő, gyönyörű családi házakban laknak, addig mások a panellakások fenntartási költségénél olcsóbb, a település központjától távol eső, változó állagú, komforthiányos tanyákon élnek.

A Domaszék mintegy 2000 háztartásában élők helyi kereskedelmi ellátottsága a következő:

- a kiskereskedelmi üzletek száma: 28,
- ebből élelmiszer jellegű üzlet és cukrászda: 8,
- gyógyszertár: nincs,
- fiókgyógyszertár: 1,
- a vendéglátóhelyek száma: 6¹.

A településen kérdőíves felmérést végeztünk. Az értékelhető kérdőívek száma 440 darab volt. Ez a szám elegendő ahhoz, hogy megalapozott véleményt alkossunk a település lakóinak igényeiről. A megkérdezettek jól reprezentálták a kül- és belterület minden rétegének véleményét.

Az átfogó, sok területet felölelő kérdőívekben a következő kérdések is szerepeltek: 1. Mit tart vonzóknak a településen? 2. Mit hiányol Domaszéken? 3. Milyen fejlesztéseket javasol a település fejlődése érdekében?

A 440 kitöltött kérdőívből 101 érintette valamilyen módon a kereskedelmet. Közülük mindössze 3 válaszadó nyilatkozott úgy, hogy elégedett a jelenlegi kereskedelmi helyzettel.

* A tanulmány a ROP-3.3.1-05-1-2005-08-0009/34. sz. az EU által támogatott projekt keretében jött létre.

¹ Forrás: Csongrád megyei statisztikai évkönyv, Szeged, 2005.

1. táblázat

*A Domaszékről hiányolt üzletek, kérdőíves véleménykutatás alapján**(említés)*

Kereskedelmi egység	Külterületen	Belterületen	Összesen
Piac	7	30	37
Üzletközpont	5	25	30
Cukrászda	7	10	17
Húsbolt	5	5	10
Felvásárlóhely	5	3	8
Méterárubolt	–	5	5
Zöldséges	1	1	2
Cipőbolt	–	1	1
Pizzéria	–	1	1
Panzió	–	1	1
Iparcikküzlet	–	1	1
Butik	1	–	1
Diszkont	–	1	1

Tehát a 4633 fős településen a válaszadóknak mintegy negyede a település ellátottságából legnegatívabban a kereskedelmi helyzetet nevezte meg. (Az interjúk során az emberek hiányérzetüket részletesebben is kifejtették.)

Hol találnak a hiányolt árukat is értékesítő üzletközpontokat a domaszéki lakosok? A válasz az, hogy Szegeden. Szeged kereskedelmi ellátottsága jó. Az elmúlt 20 évben, de különösen a rendszerváltást követően igen gyors, kiemelkedő fejlődés jellemezte. Az itt lakó és jelen lévő népesség a vásárlási lehetőségekkel (mennyiségi és minőségi mutatóival) elégedett. A megyeszékhely nagy áru kínálattal várja a helybeli és az ideutazó hazai és külföldi vásárlókat. Míg 1980-ban a kiskereskedelmi üzletek száma 527 volt, addig 2004-re 3255-re emelkedett. Ennek 15%-a élelmiszer-, 16%-a ruházati és textil-, valamint 8%-a iparcikküzlet. Az 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma 19,9. Ezzel az értékkel a település Csongrád megyében első helyen áll, és lényegesen jobban teljesít a megyei 16,5-es átlagnál.

Szegeden nagy számban jelentek meg az üzletláncok, a különböző profilú szuper- és hipermarketek, valamint egyéb társas vállalkozási formák. A megyeszékhelyen megtalálható Cora, Metro, Tesco, Spar, Match, Penny Market, Lidl, Plus, CBA, Coop, Interfruct, Praktiker, Baumax, Plaza élelmiszer- és egyéb diszkontárúház, bevásárlóközpont.

Hogyan juthat be a domaszéki lakos a szegedi bevásárlóközpontokba? A településen 1414 személygépkocsi található. Ez azt jelenti, hogy a lakosok nagy hányada kocsival intézheti bevásárlásait. Az ehhez szükséges időt a 2. táblázat mutatja be.

2. táblázat

A szegedi bevásárlóközpontok megközelíthetősége Domaszékről (egy irányban)

Bevásárlóközpont	Távolság, km	Minimális idő, perc		Autóbuszjegy ára, Ft
		személygépkocsival	autóbuszszal	
CORA	11,63	10	33	302
TESCO	12,46	12	29	302
METRO	11,63	10	33	302
Szeged Plaza	11,50	10	26	151
LIDL	11,44	10	26	151
PLUS	10,79	10	24	151
Piac – Mars tér	11,98	11	30	206
Piac – Cserepes sor	11,51	11	32	302
PRAKTIKER	11,64	10	33	302
BAUMAX	10,68	10	24	151

A táblázat adatai világosan mutatják, hogy a gépkocsival rendelkező domaszéki lakosok könnyen, gyorsan és kényelmesen érhetik el a különböző bevásárlóközpontokat. Domaszék központjából a bevásárlóközpontokig 10–12 perc alatt el lehet jutni. Az oda-vissza út költsége gépjárműtípustól függően 350–700 Ft között változhat.

Mit tehet az, aki nem rendelkezik gépkocsival vagy jogosítvánnyal? Igénybe veheti a tömegközlekedést, ami Domaszék esetében kizárólag autóbust jelent. Ez szükségessé teszi a távolsági járat igénybevételén túl sok esetben a helyi tömegközlekedési járat igénybevételét is.

Az autóbuszos utazás a várakozási időszakok (távolsági+helyi) figyelembevétele nélkül is minimum 30 perc (ugyanennyi vissza). Ez több mint háromszorosa a személygépkocsival történő utazás idejének. Figyelembe kell venni ugyanakkor azt is, hogy hétfvégén (szabadnap és munkaszüneti nap), amikor nagyobb a vásárlási kedv, a táblázatban alapul vett hétköznapinál sokkal ritkábban járnak a távolsági és a helyi járatok.

Ha figyelembe vesszük, hogy Domaszék külterületéről a település központjának (a buszmegállóknak) elérése is időt igényel, és kétszer átlagosan 15 perc várakozási időt számolunk oda-vissza, akkor külterületi lakos esetében előfordulhat, hogy közel 3 órát vesz igénybe a vásárlási út megtétele, ehhez még hozzáadódik a vásárlással eltöltött idő. Ez azt jelenti, hogy a Domaszék külterületéről történő szegedi vásárlás csaknem félnapi programot jelent. A lakosság korstruktúrájából adódóan (főleg a külterületen) sokan erre már nem is tudnak vállalkozni. Így érthető és jogos az igény, hogy az alapvető élelmiszereket helyben be tudják szerezni.

A táblázatból kitűnik, hogy bérlet hiányában teljes árú jeggyel az utazási költségek oda-vissza 302 és 604 Ft között mozognak, ami közel azonos a személygépkocsival történő utazás üzemanyagköltségével.

A szakirodalomban ismert és közzétett felmérések szerint (Szoboszlai–Murányi 2003) a magasan fejlett községekben a lakosság az élelmiszer-szükségletének mintegy 88%-át lakóhelyén szerzi be, kb. 10%-át a megyében, 2%-át a megyén kívül, és 1% nem jár vásárolni. Az általunk felmért Domaszék községben ennél sokkal rosszabb a helyzet. A válaszadók közel 25%-a hiányolt valamilyen üzletet. A kérdőíves felmérés és az interjúk során szerzett információk egyértelműen azt mutatják, hogy a tökehus és egyéb vöröshúsú beszerzése a településen problémás. Számos beszélgetésben határozottan került szóba a textil jellegű üzletek, jobb konfekció-, butikáru, rövidáru stb. helyi beszerzési lehetőségének hiánya. A fejlettebb községekben a helyi beszerzés az összvásárlás mintegy 31%-a, 56%-ot pedig a megye más településein intéznek el. Domaszék esetében ez a kép is rosszabb. Az elektronikai cikkek kínálata szegényes, rossz a beszerzési lehetőség, azonban ilyen jellegű termékek vásárlására ritkábban kerül sor, ilyen kifogással kevesebben éltek.

A fentiek alapján elmondható, hogy bár a település közel 5000 fős lakossága nem nagyon magas vásárlóerőt jelent, mégis szinte általános az a vélemény, hogy az élelmiszer-kínálatnak nagyobb választékot kellene biztosítania, és a textil-ruhaiipari termékekre vonatkozóan is lehetővé kellene tenni, hogy saját településükön vásároljanak az emberek.

A felmérés során és a válaszok értékelésekor meglepett bennünket, hogy az ilyen agrár főprofilú térségben is mennyire hiányolják a piac működését. A piac kettős haszonnal járna. Egyrészt a kistermelőknek jó értékesítési lehetőség jelentene (egyszerűbb, gyorsabb és kevesebb költséggel, mint a szegedi piacra behozni), másrészt, aki nem kistermelő, a ház körül is csak díszkertje van, vagy akik Szegedről települtek ki (és az iparban vagy a szolgáltatászektorban tevékenykednek), azoknak nagyon kényelmes lenne az olcsó, friss áru helyben történő beszerzése.

Tehát arra a következtetésre jutottunk a vizsgálat során, hogy még egy olyan 5000 fő alatti lélekszámú település is – amelyből relatíve könnyen és gyorsan be lehet utazni Szegedre – igényli, hogy a kereskedelmi ellátottság, az áruválaszték jó és bőséges legyen, mert ennek hiánya a közérzetet, az életminőséget rontja. (Hasonló következtetésre jut az a szegedi lakos, aki a hiper- vagy szupermarketektől viszonylag távol lakik, és elvárná, hogy a város szívében is legyen egy jól megkülönböztethető hentes, vagy egy megfelelő választékkal rendelkező áruház.) Ezért elgondolkoztató, hogy a hipermarketeknek volna e lehetőségük megfelelő igény esetén olyan kisebb egységet létrehozni, amely egy település vásárlási igényeit magasabb szinten kielégítené.

A vizsgálatban összehasonlításként egy olyan kontrolltelepülést választottunk, amely általános paramétereiben sok vonatkozásban hasonló Domaszékhez. A kontrolltelepülésünk *Szatymaz*, amelynek lakónépessége 4430 fő (alig 200 fővel kevesebb a domaszékinél). Szegedtől való távolságuk is egybevág, mert Szatymaz 14 km-re fekszik Szegedtől. A két vizsgált település között nagy a hasonlóság a lakosság foglalkoztatási szerkezetében, a népesség mobilitásában, a vándorlási egyenleg előjelében és nagyságában. Szinte teljesen azonos a lakónépesség bel- és külterületi megoszlása is (50-50%).

Ha azonban a két települést idegenek felkeresik, akkor megdöbbentő különbséget tapasztalnak. Míg Szatymazon szinte minden kereskedelmi igény kielégíthető a település központjában, addig Domaszék lényegesen elmarad az előbbi települettől, és jelentős hiányérzete támad mind az ott lakónak, mind a vendégnek.

Nézzük meg, hogy hogyan alakulnak a kereskedelmi ellátottságot kifejező mutatók a két településen! Az 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma Domaszéken 6,0, míg Szatymazon 11,7. A tényleges boltszám Domaszéken 28, Szatymazon 53. Tehát csaknem duplája mind volumenértékben, mind pedig fajlagosan. Ha a struktúrát tekintjük át, az is Szatymaz fölényét mutatja. Ugyanis közel azonos az élelmiszerboltok száma (Domaszéken 8, Szatymazon 10), ebből következik, hogy az utóbbi településen sokkal több a nem élelmiszerprofilú üzletek száma, változatosabb a kínálat. Ha a gyógyszerterárral való ellátottságot vetjük össze, akkor is hasonló markáns különbséget tapasztalhatunk, mert Domaszéken csak fiókgyógyszertár, Szatymazon pedig önálló gyógyszerterár működik.

Ezt a vázlatosan bemutatott képet igazolja a kérdőíves felmérés is. Szatymazon a megkérdezett 413 főből 2 belterületi és 5 külterületi lakos nyilatkozott úgy, hogy a településben vonzónak tartja a kereskedelmi ellátottságot (jó bevásárlási lehetőség, tanyán mozgó bolt). Domaszéken csak 3 fő volt elégedett.

Arra a kérdésre, hogy mit hiányol a településben, Szatymazon összesen 19 fő említette a kereskedelmet. Közülük 14-en az üzleti ellátás hiányosságaira utaltak, 6-an a piac hiányát említették, 12-en a gyógyszerterár hiányát kifogásolták, 1 válaszadó pedig a totózó fejlesztését igényelte.

Ezeket a tapasztalatokat összevetve a részletesebben bemutatott domaszéki adatokkal, elmondható, hogy Szatymaz kereskedelme a lakosság igényeit kielégíti. Az 1000 lakosra jutó kereskedelmi egységek száma Szatymaz esetében a domaszékiek kétszerese. Ez elegendő ahhoz, hogy Szatymaz lakossága körében ne is merüljön fel igényként ottani szuper- vagy hipermarket telepítése.

IRODALOM

- Abonyiné Palotás Jolán – Komarek Levente* (2005): Jegyzet Magyarország társadalomföldrajza tanulmányozásához. JATEPress, Szeged, 190 p.
- Abonyiné Palotás Jolán* (2006): Az infrastruktúra elemeinek változó szerepe a területi fejlődésben Magyarországon. SZTE Gazdaság és Társadalomföldrajz Tanszék, 173 p.
- Dr. Mészáros Rezső* (szerk. b. e.) (1999): Csongrád megye – Helyzetkép az ezredfordulón. Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, 460 p.
- Szoboszlai Zsolt – Murányi István* (2003) In: Timár Judit – Velkey Gábor (2003): Várossiker alföldi nézőpontból, 78–116 pp.

Kulcsszavak: kereskedelmi ellátottság, helyi piac, relatív fejlettség, kereskedelmi hiányérzet, szóródó igények, Domaszék, Szatymaz.

Resume

The present paper analyses requirements of residents towards trade in two settlements with nearly equal number of inhabitants located in the agglomeration of Szeged. The result of the analysis is that weak commercial supply highly deteriorates quality of life and general condition of inhabitants. These requirements can be met by different means as the example of Domaszék and Szatymaz shows.